

Kazneno djelo silovanja u ratu

UDK: 343.54:341.322.5
343.54:355.01

Sažetak

Silovanje je oblik psihičkog i fizičkog napada na ljudsko dostojanstvo, čast, ugled te ljudsko zdravlje. Kazneno djelo silovanja u ratu je područje koje nije dovoljno istraženo, niti se ovoj problematici poklanja dovoljno pažnje. Kazneni zakon iz 2011. godine i danas važeći kazneni zakon svrstava kazneno djelo silovanja u glavu šesnaestu (XVI.) koja se naziva Kaznena djela protiv spolne slobode. Silovanje, koje je tijekom oružanog sukoba česta pojava, može predstavljati ratni zločin i zločin protiv čovječnosti. S obzirom da nemamo podatke osuđenih osoba kaznenog djela silovanja u ratu koji se odnose na Republiku Hrvatsku, referirati ćemo se na presude Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, slučajeve „Foča“ i „Lašvanska dolina“. Pozivanjem osoba na odgovornost za zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji, Međunarodni sud ostvaruje pravdu za žrtve.

Aktualizaciji teme kaznenog djela silovanja u ratu pridonjela je udruga „Žene u Domovinskom ratu – Zadar“ na inicijativu predsjednice Marije Slišković. Na nama, mladima, starima, cijelom društvu je da pomognemo žrtvama, pokušamo se poistovjetiti s njima na neki način, te „podignemo prašinu“ da počinitelj ne ostanu nekažnjeni.

Ključne riječi: kazneno djelo silovanja, rat, Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju, žrtve kaznenog djela silovanja u ratu

1. Uvod

U mnogim su društvima pojedinci, pa čak i čitave skupine učestalo izložene fizičkom, seksualnom i psihičkom nasilju. Kaznena djela protiv spolne slobode, premda pripadaju tzv. klasičnom obliku kriminaliteta, oduvijek izazivaju pažnju opće i stručne javnosti.¹ Silovanje je oblik psihičkog i fizičkog napada na tjelesni integritet čovjeka, njegovo dostojanstvo, čast i zdravlje. Pojam, kao ni fenomenologija, pa ni etiologija silovanja u ratu nisu dovoljno istraženi. Upravo zbog navedenih razloga, odabrale smo ovu temu želeći je temeljito istražiti, ukazati na pogibeljnost ovih kaznenih djela te teške posljedice koje ostavljaju na žrtve i njihove obitelji.²

¹ A. Kurtović Mišić, A. Garačić: Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 17, broj 2/2010, str. 597

² Zbog ograničenog opsega rada, istražena su samo silovanja na štetu žena te se time nije htjelo diskriminirati ni jednu žrtvu bez obzira na spol, etničko porijeklo ili religijsku pripadnost.

U radu će se uvodno odrediti pojam rata, nakon čega slijedi detaljna analiza kaznenopravne regulacije silovanja u svim kaznenim zakonima koji bi se mogli primijeniti na počinitelje (Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske iz 1989. godine, Krivični zakon Hrvatske, Kazneni zakon Republike Hrvatske iz 1997. godine, Kazneni zakon Republike Hrvatske iz 2011. godine), dostupni podaci o kaznenopravnom progono počinitelja i odabrani viktimoški aspekti.

Rat je oružani sukob u kojem sudjeluju države od kojih barem jedna mora imati namjeru ratovanja. Zaraćene stranke nastoje – oružanim snagama i drugim sredstvima ostvariti vojnu, političku ili gospodarsku korist, uništenjem ili potiskivanjem vojne sile ili predajom neprijatelja.³ Prema Izvorišnim osnovama Ustava Republike Hrvatske, prije dvadeset i četiri godina započeo je pravedni, legitimni, obrambeni i oslobodilački Domovinski rat koji je trajao od 1991. do 1995. te kojim je hrvatski narod iskazao svoju odlučnost i spremnost za uspostavu i očuvanje Republike Hrvatske kao samostalne i nezavisne, suverene i demokratske države.⁴ Međutim, za vrijeme Domovinskog rata počinjeni su i brojni zločini, pa tako i pojedinačna ili masovna silovanja.

2. Kaznenopravna regulacija silovanja

Načelo zakonitosti obično se izražava u latinskom obliku *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* (u doslovnom prijevodu: nema kaznenog djela bez zakona, nema kazne bez zakona).⁵ Ono znači da se kaznena djela i kaznenopravne sankcije moraju propisati zakonom.⁶ Pomoću njega ostvaruje se garantivna funkcija kaznenog zakona, tj. država jamči da kaznenopravno kažnjavanje neće ovisiti od samovolje sudova, nego će biti propisano zakonima koje donosi demokratski izabrani parlament.⁷ Načelo zakonitosti u odredbi čl. 31. st. 1. Ustava Republike Hrvatske glasi: „Nitko ne može biti kažnjen za djelo koje prije, nego je počinjeno nije bilo utvrđeno zakonom ili međunarodnim pravom kao kazneno djelo, niti mu se može izreći kazna koja nije bila određena zakonom.“⁸ Ako zakon nakon počinjenog djela odredi blažu kaznu, odredit će se takva kazna.“⁹ U nešto proširenom obliku propisano je načelo zakonitosti i u odredbi čl. 2. Kaznenog zakona: „Nitko ne može biti kažnjen za djelo koje prije nego je počinjeno nije bilo utvrđeno zakonom ili međunarodnim pravom kao kazneno djelo, niti mu se može izreći kazna ili druga kaznenopravna sankcija koja nije bila određena zakonom.“¹⁰

Da bi se moglo utvrditi primjena kojeg zakona dolazi u obzir, potrebno je prethodno odrediti vrijeme počinjenja kaznenog djela.¹¹ Tek kada je poznato vrijeme počinjenja kaznenog djela, može se utvrđivati koji je zakon bio na snazi u to vrijeme.¹²

³ A. Bačić, J. Barbić, M. Berljak, D. Bošnjak, D. Čepulo, J. Čizmić, M. Dika, A. Dragičević, V. Filipović, M. Gardaš, N. Gavella, I. Gliha, I. Grabovac, J. Hasanbegović, D. Hrabar, B. Jelčić, T. Josipović, D. Krapac, J. Kregar, D. Lozina, P. Novoselec, D. Pavić, B. Pavišić, M. Petrak, S. Petrić, Ž. Potočnjak, V. Puljiz, M. Seršić, K. Turković (ur.), Pravni leksikon, Zagreb, 2007. god., str. 1378.

⁴ Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst), NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

⁵ P. Novoselec, I. Bojanić: Kazneno pravo, Opći dio, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2013. god., str. 65.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.* str. 65.-66.

⁸ *Ibid.* str. 66.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ A. Kurtović Mišić, A. Krstulović Dragičević: Kazneno pravo (temeljni pojmovi i instituti), Sveučilište u Splitu, Split, 2014. god., str. 79.

¹² *Ibid.*

Kazneno djelo je počinjeno u vrijeme kad je počinitelj poduzeo radnju ili je bio dužan poduzeti radnju, bez obzira na to kada je nastupila posljedica iz zakonskog opisa kaznenog djela.¹³

Određivanje mjesta počinjenja kaznenog djela u pravilu ne predstavlja veliku poteškoću.¹⁴ Prema teoriji ubikviteta, mjestom počinjenja kaznenog djela smatra se kako mjesto gdje je počinitelj djelovao ili bio dužan djelovati, tako i mjesto u kojem je nastupila posljedica.¹⁵ Ovu teoriju usvojio je i naš Kazneni zakon u odredbi čl. 9. st. 1.: „Kazneno djelo počinjeno je mjestu gdje je počinitelj radio ili bio dužan raditi i u mjestu gdje je u cijelosti ili djelomično nastupila posljedica iz zakonskog opisa kaznenog djela ili je prema njegovoj zamisli trebala nastupiti.“¹⁶

U razdoblju od 1989. do 2013. godine izvršene su brojne izmjene regulacije kaznenog djela silovanja, te je zbog toga potrebno ukazati na načelo primjene blažeg zakona i vremensko važenje kaznenog zakonodavstva.

Prema počinitelju se primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme kad je kazneno djelo počinjeno. Ako se zakon nakon počinjenja kaznenog djela, a prije donošenja pravomoćne presude, izmijeni jednom ili više puta, primijenit će se zakon koji je najblaži za počinitelja.¹⁷

Određivanje pojma kaznenog djela predstavlja središnje pitanje kaznenog prava.¹⁸ Pri tome treba imati na umu da kazneno djelo nije isključivo pravni pojam (povreda norme), nego i realni, ljudski i društveni događaj.¹⁹ Svako kazneno djelo, pored pravnih, u sebi nosi i sociološke i antropološke determinante kao realna pojava koja izaziva štetne društvene posljedice i izraz je počiniteljeve ličnosti kao i njegovog stava spram strukture i vrijednosnog sustava određenog društava.²⁰

Kazneno djelo u materijalnom smislu je ponašanje čovjeka kojim se povređuju naročito vrijedna pravna dobra, tj. vrednote bez kojih društvo ne bi moglo opstati ili bi, u najmanju ruku, bila ugrožena njegova sigurnost.²¹

Dok materijalni pojam kaznenog djela prethodi zakonu, formalni je pojam sadržan u zakonu i zato je čisto pravne naravi.²² On obuhvaća pravne pretpostavke kažnjivosti koje su svojstvene svim kaznenim djelima.²³ Prema tome, postoje četiri elementa koja su zajednička svim kaznenim djelima i koja se moraju ispuniti da bi u konkretnom slučaju postojalo kazneno djelo: radnja, biće kaznenog djela, protupravnost i krivnja.²⁴ Ti elementi čine formalni ili pravni pojam kaznenog djela.²⁵

Kazneno djelo silovanja se uređivalo i u Krivičnom zakonu Socijalističke Republike Hrvatske iz 1989. u desetoj glavi pod nazivom Krivična djela protiv dostojanstva ličnosti i morala. Sam naziv glave ukazuje na objekt zaštite: ljudsko dostojanstvo, ugled i čast, na koji smo upozoravale već u uvodnom dijelu rada. Prema odredbi čl. 83. ovog zakona kazneno djelo silovanja počinio je onaj: „Tko žensku osobu s kojom ne živi u bračnoj zajednici

¹³ Kazneni zakon, NN 125/11, 144/12, čl. 8. U daljnjem tekstu: KZ.

¹⁴ A. Kurtović Mišić, A. Krstulović Dragičević, *op. cit.* bilj. 11, str. 81.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Čl. 3. KZ.

¹⁸ A. Kurtović Mišić, A. Krstulović Dragičević, *op. cit.* bilj. 11, str. 93.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Kurtović Mišić, Krstulović Dragičević, *op. cit.* bilj. 11, str. 81.

²¹ Novoselec, Bojanić, *op. cit.* bilj. 5, str. 113.

²² *Ibid.*, str. 115.

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

upotrebom sile ili prijetnjom da će neposredno napasti na njezin život ili tijelo, ili na život ili tijelo njoj bliske osobe, prisili na obljubu.“ Propisana kazna je kazna zatvora od jedne do deset godina. „Ako nastupi teška tjelesna povreda ili smrt ženske osobe, ili je istom prilikom izvršeno više silovanja od strane više osoba ili djelo učinjeno na naročito okrutan ili naročito ponižavajući način, kao i u drugim osobito teškim slučajevima, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje tri godine.“

Žrtva ovog kaznenog djela mogla je biti samo ženska osoba koja je navršila četrnaest godina, uz uvjet da počinitelj s njom ne živi u bračnoj zajednici.²⁶ Prema tome, ovo se kazneno djelo moglo izvršiti i nad ženskom osobom s kojom se živi u izvanbračnom odnosu, kao i nad ženskom osobom s kojom se počinitelj nalazi formalno u braku, ali ne i u faktičnoj zajednici.²⁷ Kazneno je djelo dovršeno s početkom prodiranja muškog spolnog organa u ženski, a nije dovoljan puki doticaj tih organa, niti je potrebno potpuno uvlačenje muškog spolnog organa u ženski spolni organ.²⁸ Počinitelj kaznenog djela silovanja mogla je biti samo muška osoba.²⁹ Ženska osoba mogla je djelovati kao pomagač ili poticatelj.³⁰ 1991. godine donesen je Zakon o preuzimanju Krivičnog zakona SFRJ te je propisano da se ovim zakonom preuzima Krivični zakon SFRJ, kao republički zakon.³¹

Tek Kazneni zakon iz 1997. godine unosi glavu četrnaestu (XIV.) koja nosi naziv Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa. Prema odredbi čl. 188., počinitelj kaznenog djela silovanja je onaj tko drugu osobu uporabom sile ili prijetnje da će izravno napasti na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe prisili na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju. Propisana kazna je kazna zatvora od jedne do deset godina.³² Kvalificirani oblik djela u stavku 2. predstavlja počinjenje djela iz stavka 1. na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način, ili ako je istom prigodom prema istoj žrtvi počinjeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više počinitelja.³³ Propisana kazna zatvora je najmanje tri godine.³⁴ Daljnji kvalificirani oblici predstavljaju slučajeve kada je kaznenim djelom iz stavka 1. prouzročena smrt silovane osobe, ili je teško tjelesno ozlijeđena, ili joj je zdravlje teško narušeno, ili je silovana ženska osoba ostala trudna.³⁵ Propisana kazna je kazna zatvora od najmanje tri godine.³⁶ Ako su kaznenim djelom iz stavka 2. prouzročene posljedice iz stavka 3., počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina.³⁷ U slučajevima kada je počinitelj živio u bračnoj zajednici s osobom protiv koje je kazneno djelo iz stavka 1. počinjeno, bilo je propisano pokretanje kaznenog postupka povodom prijedloga.³⁸

Kaznenopravna sankcija u Kaznenom zakonu iz 1997. godine u odnosu na 1989. godinu nije se izmijenila; kazna za počinitelje je od jedne do deset godina zatvora, međutim žrtva kaznenog djela silovanja nije više samo ženska osoba, već zakonodavac definiira žrtvu kao „drugu osobu“.

²⁶ Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske, NN 25, 50/78, 25/84, 52/87, Zagreb, 1989. god., član 83.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*

³¹ Zakon o preuzimanju Krivičnog zakona SFRJ, NN br 53/91, 1991. god., čl. 1.

³² Kazneni zakon iz 1997. godine, NN 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 143/12, čl. 188. U daljnjem tekstu: KZ/97

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*

Kazneni zakon iz 2011. godine svrstava kazneno djelo silovanja u glavu šesnaestu (XVI.) koja se naziva Kaznena djela protiv spolne slobode. Prema autorima Komentara Kaznenog zakona, koji su ujedno bili i članovi radne skupine za izradu Kaznenog zakona pojam „spolnog čudoređa“ iz glave XIV. KZ/97 očigledno je zastario. Novi nazivom glave šesnaeste (XVI.) ne znači da se njome i dalje ne štiti spolno čudoređe (spolni moral), naprotiv štiti se i više od toga – spolna nepovredivost, tj. pravo na spolno samoodređenje, no naslov pojedine glave ne mora sadržavati sve zaštitne objekte koji se njome štite pa je ovdje opravdano primijeniti *pars pro toto*.³⁹ Iz samog naziva je vidljivo koje je ljudsko dobro zakonodavac htio zaštititi i za počinitelje propisati sankcije.⁴⁰ Samoodređenje u području spolnosti je dio općih sloboda čovjeka koje doprinose oblikovanju intelektualnog, moralnog i socijalnog identiteta osobe.⁴¹ Zaštita spolne slobode obuhvaća zaštitu od nedobrovoljnih spolnih radnji koja se ostvaruje kroz inkriminiranje spolnog odnošaja bez pristanka, silovanja i bludnih radnji.⁴² Novost u odnosu na KZ/97 je inkriminiranje spolnog uznemiravanja po uzoru na francusko i španjolsko kazneno zakonodavstvo.⁴³ Spolno uznemiravanje obuhvaća neželjena spolna ponašanja koja nužno ne uključuju fizički dodir, no osobu dovode u neugodan i ponižavajući položaj.⁴⁴ Kazneno djelo prostitucije koje u većem dijelu preuzima elemente kaznenog djela podvođenja i kaznenog djela međunarodne prostitucije osigurava zaštitu od financijskog iskorištavanja u svezi sa spolnim radnjama.⁴⁵

Ova glava pretrpjela je možda i najveće promjene u odnosu na KZ/97.⁴⁶ Prva važna promjena jest da se kao posebno kazneno djelo uvodi spolni odnošaj bez pristanka (čl. 152. KZ), a kazneno djelo silovanja postaje zapravo kvalificirani oblik tog kaznenog djela.⁴⁷

Počinitelj silovanja prema odredbi čl. 153. KZ-a je onaj tko s drugom osobom bez njezinog pristanka izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili navede drugu osobu da bez svog pristanka s trećom osobom izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili da bez svog pristanka nad samom sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju uporabom sile ili prijetnje da će izravno napasti na život ili tijelo silovane ili druge osobe. Propisana kazna za ovo djelo je kazna zatvora od jedne do deset godina.

Zakonodavac je pošao od toga da je temelj ovog djela izostanak pristanka, ali zbog specifičnog razloga: uporaba sile ili prijetnje da će izravno napasti život ili tijelo silovane ili druge osobe.⁴⁸ Ovom promjenom u izričaju jasno se iskazuje da kod silovanja žrtva ne mora pružiti otpor i da svaka primjena sile ili kvalificirane prijetnje razumijeva izostanak pristanka.⁴⁹ Razlika je od dosadašnjeg kaznenog djela silovanja i u tome da sada ovo djelo postoji i kod prijetnje da će se izravno napasti na život ili tijelo bilo koje osobe, a ne samo osobe bliske silovanoj osobi.⁵⁰

³⁹ K. Turković, P. Novoselec, V. Grozdanić, A. Kurtović Mišić, D. Derenčinović, I. Bojanić, M. Munivrana Vajda, M. Mrčela, S. Nola, S. Roksandić Vidlička, D. Tripalo, A. Maršavelski, Komentar Kaznenog zakona i drugi izvori novog hrvatskog kaznenog zakonodavstva, Zagreb, 2013. god., str. 207.

⁴⁰ L. Cvitanović, D. Derenčinović, M. Munivrana Vajda, K. Turković: Posebni dio kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013. god., str. 157., 158.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Cvitanović, Derenčinović, Munivrana Vajda, Turković, *op. cit.* bilj. 40, str. 158.

⁴⁶ Turković i dr., *op. cit.* bilj. 39, str. 207.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Turković i dr., *op. cit.* bilj. 40, str. 208.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

Počinitelj i žrtva mogu biti muška i ženska osoba (maloljetna i punoljetna).⁵¹ Kazneno djelo silovanja može se počinuti samo s namjerom.⁵² Silovanje je dovršeno kad počinitelj započne izvršavati spolni odnošaj ili s njim izjednačenu radnju, dok se ne traži da spolni odnošaj bude dovršen.⁵³

Naše zakonodavstvo navodi i čitav niz kvalifikatornih okolnosti koje ovo djelo čine težim među kojima su: ako je u počinjenju djela uporabljeno kakvo oružje ili opasno oruđe; ako je silovanje počinjeno iz osvete, mržnje, zbog žrtvine rase, vjere, nacionalnosti, etničke pripadnosti, spolne orijentacije ili iz drugih osobito niskih pobuda.⁵⁴

Silovanje, koje je tijekom oružanog sukoba česta pojava, može predstavljati ratni zločin i zločin protiv čovječnosti.

3. Kaznenopravni progoni silovanja počinjenih u ratu

Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju osnovalo je Vijeće sigurnosti 1993. godine kao *ad hoc* sud koji se bavi masovnim kršenjima ljudskih prava i humanitarnog prava počinjenih na teritoriju bivše Jugoslavije.⁵⁵ Sukladno tome, u njegovu nadležnost spadaju teške povrede Ženevske konvencije iz 1949. godine.⁵⁶

Značenje Međunarodnog kaznenog suda prepoznao je bivši glavni tajnik UN-a Kofi Annan navodeći da su: „Pravednost i odgovornost nužne su za održavanje ustavnosti u demokratskim društvima. Na međunarodnoj razini uspostava Međunarodnog kaznenog suda predstavlja povijesni napredak u nastojanjima na održanju pravednosti i sprječavanju nekažnjivosti.“

Statut Međunarodnog kaznenog suda iz 1998. godine izričito navodi kaznena djela kao što su silovanje, prisiljavanje na trudnoću, prisiljavanje na prostituciju itd. te kojemu je cilj donijeti pravdu žrtvama te kazniti počinitelje takvih zlodjela koji su pod njegovom jurisdikcijom.⁵⁷

S obzirom da nemamo podatke osuđenih osoba kaznenog djela silovanja u ratu koji se odnose na Republiku Hrvatsku, referirati ćemo se na presude Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, slučajeve poznate u javnosti kao „Foča“ i „Lašvanska dolina“.

3.1. Slučaj „FOČA“

Na Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju jedan od procesuiranih slučajeva bio je usmjeren isključivo na seksualno zlostavljanje.⁵⁸ Slučaj Foča, inače po-

⁵¹ Cvitanović, Derenčinović, Munivrana Vajda, Turković, *op. cit.* bilj. 41, str. 164.

⁵² *Ibid.*

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Kurtović Mišić, Garačić, *op. cit.* bilj. 3, str. 601.

Kazneni zakon RH u čl. 90. stavku 1. definira zločin protiv čovječnosti te u podstavku 7. navodi: „siluje drugu osobu, drži je u spolnom ropstvu, prisiljava na prostituciju, nezakonito drži u zatočenju ženu koja je nasilno zatrudnjela kako bi se utjecalo na etnički sastav nekog pučanstva ili činile kakve druge teške povrede međunarodnog prava, drugoj osobi bez njezina pristanka i kada to nije opravdano medicinskim razlozima oduzme biološku reproduktivnu sposobnost, ili nad njom izvrši neko drugo spolno nasilje usporedive težine.“

Kazneni zakon RH u čl. 91. definira ratni zločin te u podstavku 22. stavka 2. navodi: „silovanje, spolno porobljavanje, prisiljavanje na prostituciju ili izazivanje nasilne trudnoće, prisilne sterilizacije ili kojeg drugog oblika spolnog nasilja koji predstavlja tešku povredu Ženevskih konvencija.“

⁵⁵ <http://icty.org/sections/OMKSJ/17.03.2015>.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Zakon o potvrđivanju Rimskog statuta Međunarodnog kaznenog suda, NN- Međunarodni ugovori br. 5/2001. čl. 7.

⁵⁸ H. N. Haddad: Mobilizing the Will to Prosecute: Crimes of Rape at the Yugoslav and Rwandan Tribunals, Published online, str. 110.

znat kao "slučaj silovanja" usredotočio se isključivo na seksualne zločine počinjenim nad ženama u Foči.⁵⁹ Muslimanke iz Foče (jugoistočna Bosna i Hercegovina) bile su podvrgnute brutalnom režimu grupnih silovanja, mučenja i porobljavanja koje su počinili pripadnici vojske, policije i paravojnih formacija bosanskih Srba nakon preuzimanja kontrole nad gradom u travnju 1992. godine, stoji u optužnici Međunarodnog suda.⁶⁰ Optužnicom su se D.G., G.J., J.J., R.K., Z.V., D.Z., D.K. i R.S. teretili za zločine protiv čovječnosti, teške povrede Ženevskih konvencija i kršenja zakona i običaja ratovanja.⁶¹ Optužnicu je potvrdio sudac Vohrah 26. lipnja 1996. godine.⁶² Nalozi za uhićenje optuženih su izdati 26. lipnja i dostavljeni Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj.⁶³ Ova optužnica je od velike pravne važnosti jer je seksualno zlostavljanje po prvi put detaljno istraženo s ciljem kaznenog gonjenja za mučenje i porobljavanje kao zločin protiv čovječnosti.⁶⁴ Optužnica se bavi zločinima počinjenim nad najmanje 14 žrtava, koje se spominju pod pseudonimom ili inicijalima.⁶⁵ Također, optužnica tereti osmoricu optuženih za ukupno 62 točke zločina protiv čovječnosti; teške povrede Ženevskih konvencija i kršenja zakona i običaja ratovanja.⁶⁶ Ove optužbe se konkretno odnose na sljedeća kaznena djela: silovanje; mučenje; napade na ljudsko dostojanstvo; progon na vjerskoj, političkoj ili rasnoj osnovi; hotimično nanošenje velike patnje; porobljavanje i nečovječno postupanje.⁶⁷

D.K. osuđen je na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 28 godina.⁶⁸

R.K. osuđen je na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 20 godina.⁶⁹

Z.V. osuđen je na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 12 godina.⁷⁰

3.2. Slučaj „LAŠVANSKA DOLINA“

Nakon podizanja zapečaćene optužnice, 18. prosinca 1997., SFOR je uhitio A.F.⁷¹ U izmijenjenoj optužnici podignutoj 2. lipnja 1998. navodi se da je optuženik bio lokalni zapovjednik posebne jedinice vojne policije Hrvatskog vijeća obrane (HVO) poznate kao "Džokeri".⁷² Suđenje F. započelo je 8. lipnja 1998. i postupak je trajao do 22. lipnja 1998., kad je suđenje zaključeno, a presuda odgođena za kasniji datum.⁷³

⁵⁹ *Ibid.* Poslije silovanja jedne Muslimanke, Kunarac joj je rekao: „Trebala bi uživati u spolnom odnosu sa Srbinom, moći ćeš se brinuti za srpsko dijete i nećeš znati tko mu je otac.“ Iz njegove izgovorene rečenice je vidljivo nepoštivanje žene prvenstveno kao majke, te kao ljudskog bića, zatim nepoštivanje novog života i djeteta kao najranjivijeg člana društva te njegovog prava na saznanje vlastitog podrijetla.

⁶⁰ <http://www.icty.org/sid/7334> 17.03.2015.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ <http://www.icty.org/sid/7334> 17.03.2015.

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ *Ibid.* Žene su bile podvrgnute gotovo konstantnom silovanju i seksualnom zlostavljanju, mučenju i drugim vidovima zlostavljanja. Prema optužnici: "Kao posljedica ovih zlostavljanja, fizičko i mentalno zdravlje mnogih zatočenica se ozbiljno pogoršalo. Neke od žena su bile potpuno iscrpljene, imale su vaginalne sekrete, probleme s mjehurom, i neredovite menstruacije. Zatočenice su živjele u konstantnom strahu. Neke od seksualno zlostavljanih žena postale su suicidalne. Ostale su postale indiferentne i patile od depresije. Mnoge žene imaju trajne ginekološke posljedice zbog seksualnog zlostavljanja. Sve žene koje su seksualno zlostavljane pretrpjele su povrede psihičke i emotivne prirode. Neke su i dalje traumatizirane".

⁶⁸ <http://www.icty.org/sid/8018> 17.03.2015.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ <http://www.icty.org/sid/7609> 18.03.2015.

⁷² *Ibid.*

⁷³ *Ibid.*

Raspravno vijeće proglasilo je A.F. krivim kao supočinitelja mučenja što predstavlja kršenje zakona ili običaja ratovanja, za što je osuđen na 10 godina zatvora.⁷⁴

Raspravno je vijeće također ga je proglasilo krivim jer je pomagao i pridonosio povredama osobnog dostojanstva, uključujući silovanje, što predstavlja kršenje zakona ili običaja ratovanja i za što je osuđen na 8 godina zatvora.⁷⁵

Međunarodni sud je u nizu presuda izvan razumne sumnje utvrdio ključne činjenice u vezi sa zločinima počinjenim u bivšoj Jugoslaviji.⁷⁶ Suci Međunarodnog suda su pritom pažljivo razmatrali svjedočenja očevidaca, preživjelih i počinitelja, forenzičke podatke, kao i često dotad neviđene video dokaze.⁷⁷ Presude Međunarodnog suda su doprinijele stvaranju povijesnog zapisa o događajima, borbi protiv poricanja zločina i sprečavanju pokušaja revizionizma, te stvorile temelje za buduće inicijative u tranziciji pravosuđa na području bivše Jugoslavije.⁷⁸

Pozivanjem na odgovornost za zločine počinjene u bivšoj Jugoslaviji, Međunarodni sud ostvaruje pravdu za žrtve.⁷⁹

4. Viktimološki aspekt: žrtve silovanja

Smatramo da je angažman društva institucionalno vrlo važan, ali i angažman udruga za promicanje tolerancije i borbe za prava žrtva. Aktualizaciji tematike silovanja u ratu pridonijela je udruga „Žene u Domovinskom ratu – Zadar“ na inicijativu predsjednice Marije Slišković.⁸⁰ Želeći analizirati viktimološki aspekt, pa i provesti vlastito istraživanje, odlučile smo stupiti u kontakt sa navedenom udrugom. Prema informacijama pribavljenim od Udruge, žrtve silovanja su većim djelom starije dobi i slabije razine obrazovanja, a samim time nemaju saznanja o pravnim procesima.

Udruga je svojedobno poslala upit Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske o broju osuđenih počinitelja silovanja u ratu, no odgovor nije ispunio ni njihova, ni naša očekivanja. Naime, odgovoreno je kako oni taj podatak nemaju jer ratne zločine ne unose u informacijski sustav. Također, priopćeno je da tek nekolicina osoba vodi postupke protiv počinitelja jer su oni većim dijelom nedostupni ili ih žrtve nakon proteka ovoliko godina ne mogu prepoznati. Nažalost, ni postupci koji se vode ne završavaju kako bi trebali. Počinitelji pobjegnu u Srbiju ili neku drugu državu i time izbjegnu kaznu. Godinama nakon Domovinskog rata te žrtve ne ostvaruju nikakva prava, niti imaju status kao žrtve. Hrvatske žrtve, pak, ostale su po strani. Zaboravljene, kao neugodni relikv prošlosti kojemu je tamo i mjesto.

Zgroženi tom činjenicom udruga je počela ukazivati na problem i uz podršku UNDP-ovog ureda u Zagrebu inicirala i izradu Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu koji bi žrtvama pružio obeštećenje i status žrtve te ispravio nepravdu.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ <http://icty.org/sid/324> 18.03.2015.

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ <http://icty.org/sid/324> 18.03.2015.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ U knjizi „Sunčica“ autorice Marije Slišković prikazano je svjedočanstvo četrnaest žena s vukovarskog područja koje su u vrijeme jugosrpske agresije na Hrvatsku silovali pripadnici srpskih paravojnih postrojba. Ta knjiga je daleko više potrebna društvu jer su na istinit i bolan način žene koje su bile žrtve svjedočile o svojim potresnim zlostavljanjima i poniženjima. Strašna je već i simbolika naslova knjige. Naime, Sunčica je ime osmomjesečne djevojčice koja je bila u istoj prostoriji sa svojom majkom za vrijeme njezina silovanja i koju tek čudom nisu ugušile debele vojničke jakne koje su počinitelji bacali na nju dok su joj silovali majku, ucjenjujući je životom djeteta.

Zakonom o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu, kao posebnim zakonom koji uređuje ovo pitanje, osobama koje su pretrpjele ovaj najgori oblik zlostavljanja omogućena je časna integracija u društvo.⁸¹ Od stigme „silovanih“ preko „zaboravljenih“ u društvu, ojačanom psihosocijalnom pomoći njima i njihovim obiteljima, kao i drugim oblicima reparacije, učvrstiti će se osjećaj pripadanja i brige društvene zajednice kao i vjera u sustav.⁸²

Sve navedeno moguće je ostvariti jedino zajedničkim naporima društva u cjelini.⁸³ Tek sustavnim i zajedničkim djelovanjem svih nadležnih institucija, državnih tijela i drugih oblika skrbi postići će se željena razina pravde i otvoriti mogućnost procesuiranju počinitelja.⁸⁴ Ostvarivanjem prava žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu, Republika Hrvatska se usklađuje s međunarodnom praksom, odnosno nedavno usvojenom Deklaracijom UN-a o obvezi sprječavanja seksualnog nasilja u ratu (rujan 2013. godine) (*Declaration of commitment to end sexual violence in conflict*) te Direktivom Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavljanju minimalnih standarda prava, podrške i zaštite žrtava kaznenih djela (*Directive 2012/29/EU*).⁸⁵

Zakon za žrtve seksualnog nasilja omogućiti će rehabilitaciju kroz osiguranje psihosocijalne, zdravstvene i pravne pomoći, pružit će žrtvama određeni stupanj satisfakcije kroz priznanje njihove patnje u Domovinskom ratu, dok će u širem smislu značiti uspostavu društvene solidarnosti i odgovornosti o počinjenim zločinima, kako od strane agresora tako i od strane hrvatskih vojnika, a posredno će utjecati na kazneni progon počinitelja.⁸⁶

5. Zaključak

Prvi radovi sociološke naravi koji se bave ratnim silovanjima objavljeni su početkom 1992. godine. Monografija Alexandre Stigmayer o ratnim silovanjima postala je jedna od najčešćih citiranih knjiga u ovom području. Stigmayer je zajedno s drugim suradnicima pregledavala svjedočenja sa željom da ukaže na vezu između zločina i žrtava etničkog podrijetla.⁸⁷

Osim književnosti i filmska umjetnost prenosi priču i poruku društvu o utjecaju ovog zločina na živote žrtava. Mnoge žrtve su pokazale izuzetnu hrabrost svjedočeći o svojim potresnim iskustvima.⁸⁸ Sva svjedočanstva su međusobno slična, no ipak svaka priča za sebe. Strah od sjećanja i prisutna trauma jest ono što ih sprječava da nastave svojim životom. Nemaju mogućnost da se potpuno oporave i one nose svoj teret kroz život.

Tema masovnih silovanja u ratovima na Balkanu devedesetih godina prošlog stoljeća ponovno je aktualizirana, postavljaju se pitanja o sudbini silovanih žrtava, tretmana koji prema njima imaju njihove države u pravnom smislu kroz reguliranje njihovog statusa, djeci rođenoj nakon silovanja te tretmanu bliže okoline.⁸⁹

⁸¹ Nacrt prijedloga Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu, Republika Hrvatska, Ministarstvo branitelja, Zagreb, lipanj, 2014. god.

⁸² *Ibid.*

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ S. Y. Marochkin, G. A. Nelaeva: Rape and sexual Violence as torture and genocide in the Decisions of International Tribunals: Transjudicial Networks and the Development of International Criminal Law, Published online, str. 474.

⁸⁸ <http://www.icty.org/sid/324> 19.03.2015.

⁸⁹ <http://www.women-war-memory.org/index.php/hr/povijest/rat-i-ratna-silovanja> 19.03.2015.

Sva nastojanja da pravda bude zadovoljena su doprinijela sve većem poštovanju vladavine prava širom bivše Jugoslavije, što je od ključnog značaja za dugoročnu stabilnost na tom području.⁹⁰

Na nama, mladima, starima, cijelom društvu je da pomognemo žrtvama, pokušamo razumjeti njihove boli i ožiljke i potrebu da počinitelji odgovaraju za počinjena kaznena djela te ne ostanu nekažnjeni.

Kroz cijeli rad ukazivale smo na važnost i problematiku same teme, te se nadamo da smo i mi pridonijele razvitku svijesti društva i na najbolji način prikazale istinu.

6. Zahvale

Koristimo ovu prigodu da, u prvom redu, izrazimo zahvalnost mentorici dr. sc. Luciji Sokanović na pomoći sa svojim savjetima, strpljenjem i izdvojenim vremenom na sve naše brojne upite.

Također, zahvaljujemo se udruzi „Žene u Domovinskom ratu – Zadar“ na ustupljenim materijalima i podacima koji su nam uvelike pomogli pri izradi rada.

The crime of rape in war

Rape is a form of mental and physical attacks on human dignity, honor, reputation and human health. The crime of rape in war is an area that has not been sufficiently investigated, nor was this issue the attention it deserves. The Criminal Code of 2011, and today a valid criminal law classifies the offense of rape in the chapter sixteen (XVI.), Called the Criminal offenses against sexual freedom. Rape, which is during armed conflict common, can constitute a war crime and a crime against humanity. Since we have no data of convicted persons of rape in war relating to the Republic of Croatia, we will refer to the judgment of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, the cases “Foča” and “Lašvanska dolina”. By inviting people to account for crimes committed in the former Yugoslavia, ing justice for victims. Updating themes of rape in war contributed to the association “Žene u Domovinskom ratu - Zadar” at the initiative of President Marija Slišković. For us, the youth, the elderly, the whole of society is to help the victims, we try to identify with them in some way, and “raise dust” to impunity.

Keywords: the crime of rape, war, International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, victims of rape in war

⁹⁰ <http://www.icty.org/sid/324> 19.03.2015.